

АКАДЕМИЯ НАУК ЛИТОВСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ

ЕЖЕГОДНИК ИСТОРИИ ЛИТВЫ

ГОД 1988

ВИЛЬНИУС «МОКСЛАС» 1989

INSTITUTE OF HISTORY
OF THE ACADEMY OF SCIENCES OF THE LITHUANIAN SSR

THE YEAR—BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1988

VILNIUS

1989

INSTITUT FÜR GESCHICHTE
DER AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN DER LITAUISCHEN SSR

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1988

VILNIUS

1989

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1988 metai

VILNIUS „MOKSLAS“ 1989

MBBK 9(TL)

Li237

Redakcinė kolegija:

Vytautas MERKYS (vyr. redaktorius), Alfonsas EIDINTAS, Vida KNIURAITĖ, Vacys MILIUS, Leonas MULEVICIUS, Rita STRAZDONAITĖ (sekretorė), Tamara TARSILOVA, Adolfas TAUTAVICIUS, Irena VALIKONYTĖ, Regina ŽEPKAITĖ (vyr. redaktoriaus pavaduotoja)

Redakcijos adresas:
232600 Vilnius, Kosciuškos 30

Išleista pagal LTSR MA Istorijos instituto užsakymą

L 0503020908—239 Z—89
M 854(08)—89

© LTSR MA Istorijos institutas, 1989

JONAS BASANAČIUS — ANTHROPOLOGAS

GINTAUTAS ČESNYS

Plati ir daugiašakė Jono Basanavičiaus mokslinė, kultūrinė ir visuomeninė veikla yra gerai išnagrinėta: apžvelgta biografija ar atskiri jos periodai¹, jis įvertintas kaip gydytojas², tautosakininkas, rašytojas ir publicistas³, apskritai mokslo ir kultūros veikėjas⁴. Daugelyje jam skirtų darbų prabėgomis užsimenama ir apie J. Basanavičiaus antropologinius tyrinėjimus, ypač atliktus Bulgarijoje, tačiau niekas nemėgino specialiai įvertinti jo antropologinės veiklos, paieškoti jos paskatų, apibrėžti J. Basanavičiaus vietą mūsų antropologijos istorijoje, apžvelgti jo pažiūras. Nors iš dalies užpildyti šią mūsų mokslo istorijos spragą ir yra kuklus rašinio tikslas.

Pati pirmoji paskata domėtis savo tautos praeitimi, be abejo, buvo tai, kad J. Basanavičiaus vaikystė ir ankstyvoji jaunystė prabėgo polonizacijos menkai tepaliestame Sūduvos kaime, kur žmonių lūpose buvo gyvos legendos apie netoli jo tėvų sodybos dunksojusius kapinytus ir piliakalnius. „Drauge su pasakomis apie „kryžiokus“ piliakalniui jau nuo pat mažų dienų mano akis ir širdį prieš savęs traukė [...] Ant šitų kalnų, galiu drąsiai sakyti, susitvirtino mano lietuviškumas“⁵. J. Basanavičiaus rinktinių raštų įžanginiame straipsnyje J. Jurginis labai tiksliai apibrėžia, kad „domėjimosi aistrą kėlė tautinis jausmas ir to meto Lietuvos istorijos istoriografija, kurios žymiausi atstovai buvo Teodoras Narbutas, Ignas Kraševskis ir Simonas Daukantas“⁶. Tai buvo istorikų romantikų plejada. Vaižgantas gražiai nurodo⁷, kad „Vilniaus romantininkai dr. J. Basanavičių išauklėjo, jam širdį sušildė, įkvėpė Lietuvos krašto ir jos istorijos bekraštės meilės, davė jam net ideologiją. Ir dr. J. Basanavičius per visą savo amžių paliko ištikimas Vilniaus romantininkams“. Pasak J. Jurginio⁸, „romantizmas pastūmėjo tautas ieškoti istorinių šaknų ir kelti savosios genezės klausimą [...] J. Basanavičiui atrodė, jog, pradėdant rašyti Lietuvos istoriją, būtina pasakyti, iš kur lietuviai kilę ir kas jų giminės“. O antropologija buvo viena priemonių šiam klausimui spręsti. Rengdamasis tapti gydytoju, tačiau turėdamas ir stiprų humanitarinį polinkį, J. Basanavičius tikriausiai jautė, kad antropologija — tai ta veiklos sritis, kurioje galima vaisingai suderinti biologijos ir istorijos žinias.

Tokį J. Basanavičiaus nusistatymą sustiprinti, jeigu ne suformuoti, galėjo ir Maskvos universiteto akademinė aplinka. Jam studijuojant Medicinos fakultete (1874—1879), mezgėsi Rusijos antropologija kaip mokslo dalykas, kaip universitetinis mokslas, ir tai buvo didžiausias besiformuojančios Maskvos antropologų mokyklos, kurios ryškiausi veikėjai buvo A. Bogdanovas (1834—1896) ir D. Anučinas (1843—1923), nuopelnas. A. Bogdanovas buvo vienas Maskvos universiteto Gamtos, etnografijos ir antropologijos mylėtojų draugijos (1863) kūrėjų, jos Antropologijos skyriaus (1864) steigėjas. To skyriaus tikslas buvo antropologiškai tirti Rusijoje gyvenančias tautas, surinkti apie jas kaip galima daugiau faktų ir sukaupti medžiagos būsimai visuotinei Rusijos etnografijai⁹. A. Bogdanovas nuo 1863 m. skaitė paskaitas Maskvos universiteto Gamtos fakulteto Zoologijos katedroje¹⁰; jų tikriausiai klausėsi ir J. Basanavičius, nors įrodymų šiai prielaidai paremti neturime. Šiaip ar taip, J. Basanavičius turėjo susitikti su A. Bogdanovu, jo karšta antropologijos propaganda, kurią varė gausiose populiariose paskaitose¹¹. Net 1875 m. universiteto mokslo metų pradžios akte A. Bogdanovas skaitė paskaitą „Antropologija ir universitetas“¹². Iš kitų dėstytojų, galėjusių turėti J. Basanavičiui tiesioginės įtakos, reikia paminėti F. Erismaną, skaičiusį higieną¹³, pasižymėjusį darbininkų fizinio vystymosi tyrimais, darbais iš socialinės higienos. Gal jis įkvėpė J. Basanavičių vėliau Bulgarijoje imtis panašių tyrinėjimų. A. Nezabitauskis¹⁴ rašo, kad J. Basanavičius buvo paskirtas tvarkyti 1879 m. organizuotą antropologijos parodą, bet to teiginio niekuo neparemia. Jeigu taip, tai bebaigiąs mokslus medikas galėjo tiesiogiai justi antropologinės atmosferos pagyvėjimą, susijusį su garsiąja Maskvos antropologijos paroda. Jai rengiantis, buvo tiriamos kaukolės iš plokštinių kapinynų ir pilkapynų, gyvi kai kurių Rusijos tautų žmonės: pvz., nencai, lapiai, totoriai, čigonai ir kt.¹⁵, buvo išjęję tokie ryškūs darbai; kaip A. Bogdanovo „Maskvos gubernijos pilkapių antropologinė medžiaga“ (1867), D. Anučino „Rytų Azijos antropologijos medžiaga. I. Ainų gentis“ (1876), tokios metodinės priemonės, kaip P. Lesgafto antropologinių tyrimų instrukcija (1872), P. Broka antropologinės lentelės (1879) ir kiti leidiniai¹⁶. Parodos metu įvyko dvi mokslinės sesijos: pirmojoje (1879 m. balandžio 7—13 d.) įvyko specialus posėdis Pabaltijo tautų — estų, lyvių, latvių — antropologiniams tyrimams apžvelgti, L. Štydos, O. Grubės, F. Valdhauerio, O. Vėberio pranešimams aptarti¹⁷. Jeigu J. Basanavičius ir nebuvo tiesiogiai susilietęs su parodos organizavimu, vis dėlto ši atmosfera negalėjo nepaveikti jauno entuziasto, degančio noru tyrinėti savo tautos žmones.

Tačiau entuziazmas — tai tik viena darbo sėkmės prielaidų, kuri be pacifinio pasirengimo ir išprusimo nieko nelemia. Universitete išklauses bendrąsias biologijos disciplinas, žmogaus anatomijos, fiziologijos ir higienos kursus, J. Basanavičius antropologijos mokėsi iš knygų, ir mokėsi nepaprastai kruopščiai. Peržvelgus jo archyve išlikusius skaitytos lektūros konspektus¹⁸, negalima nepritarti Vaižgantui¹⁹: „Tiesiog aš neįsivaizduoju kito žmogaus, net didžiausio

mokslo vyro, kuris būtų perskaitęs tokią daugybę knygų ir atmintų, kur reikia ieškoti šimtų citatų savo raštams“. Iš tų konspektų, darytų daugiausia Vienos, Paryžiaus, Berlyno, Miuncheno, Prahos ir kitų stambių Europos kultūros centrų bibliotekose, matyti, kad J. Basanavičius buvo gerai išstudijavęs senųjų autorių — Adomo Brèrne-niečio, K. Hartknocho, Petro Dusburgiečio ir kt. — žinias apie lietuvių ir kitų baltų fizinę išvaizdą ir kilmę, skaitęs Lisauerio, R. Virchovo, A. Henigo, V. Zomerio, J. Talko-Hryncevičiaus darbus iš baltų kраниologijos, susipažinęs su kaimyninių tautų, ypač slavų, etnine antropologija²⁰. J. Basanavičiaus korespondencija su žymiu anglų antropologu, pagarsėjusios knygos „Europos rasės“ (1900) autoriumi V. Riplėjumi²¹, su viena ryškiausių prancūzų etninės antropologijos figūrų Ž. Denikeriu²² rodo tai, kad jam nebuvo svetimos ir Europos antropologijos aktualijos. Šią mintį paremtų ir jo aktyvi veikla Vienos antropologų draugijoje ir Vokiečių antropologijos, etnografijos ir priešistorijos draugijoje²³. Kontaktai su L. Styda²⁴, Dorpat (Tartu) universitete organizavusiu Pabaltijo gyventojų antropologinius tyrimus, galėjo būti ne tik puiki metodikos mokykla, bet ir tiesioginis paakinimas tirti savo krašto žmones: Dorpate jau buvo pasirodęs precedentas, toks svarbus mūsų antropologijai darbas, kaip I. Brenzono disertacija „Lietuvių antropologijos klausimu“ (1883).

Subrendęs antropologijai, bet dėl politinių aplinkybių negalėdamas praktiškai jos imtis gimtajame krašte, J. Basanavičius pasišaua ištirti bulgarus, žmones tos šalies, kuri ilgą laiką (1879—1882, 1884—1905) jam atstojo tėvynę. Jis įninka į Lomo apskrities istoriją, etnografiją, sanitariją ir parašo fundamentalų darbą²⁵, kurio pasirodymo aplinkybes autobiografijoje apibūdino taip²⁶: „Kad nuo to smūgio, kurį man buvo suteikusi Elės mirtis, nors kiek nusiraminus, jį užmiršus ir liūdnumą pavarius, aš dar rudenį 1889 m. pradėjau rašyti monografiją apie Lom Palankos departamento sanitarę padėtį 10 metų tarpe su bulgarų etnografija, kurią buvau gerai pažinęs, ir kelių mėnesių tarpe parašiau „Материали за санитарната етнография на България“, kuri tik 1891 m. atspausdinta tapo“. Medžiagą J. Basanavičius rinko ne vienerius metus, o ją apibendrinti monografijos forma galėjo paskatinti higienos ir demografijos aktualijos, kurias jis girdėjo VI tarptautiniame higienos ir demografijos kongrese Vienoje 1887 m.: yra išlikę J. Basanavičiaus kongreso nario ir jo žmonos įėjimo bilietai²⁷.

Tai didelis (194 p.) bulgarų kalba parašytas darbas, turintis tokius skyrius: I. Apskrities medicininė fiziografija. II. Etnologinė gyventojų charakteristika. III. Žinios apie gyventojų etnografiją ir ekonominę padėtį. IV. Liaudies medicina ir medicininiai prietarai. V. Sveikatos būklė. VI. Gyventojų judėjimas. VII. Apskrities medicininio aptarnavimo būklė.

Antropologijos aspektu mums įdomiausias antrasis skyrius, kuriame, remiantis literatūra, nušviečiamas Bulgarijos apgyvenimas, bulgarų etninė istorija, ypač išryškinant du jos momentus — senųjų trakų romanizavimą ir slavizavimą, — paskui nagrinėjamas Lomo ap-

skrities bulgarų fizinis tipas. Neaišku, ar visus žmones autorius pats tyrė (kai kur remiamasi naujokų komisijų duomenimis), tačiau tirtųjų skaičius tais laikais ištis įspūdingas — 2116 vyrų ir 167 moterys. Aptariama akių ir odos pigmentacija, plaukų spalva ir forma, bendras kūno sudėjimas, muskulatūros išvešėjimas, ūgis, krūtinės apimtis ir cefalometriniai požymiai: smegeninės ilgis, plotis bei rodiklis ir galvos apimtis. Mūsų laikais tokia etninės antropologijos tyrimų programa atrodytų pernelyg siaura, bet XIX a. pabaigoje ji visai pakankama. Iš bendro tamsios pigmentacijos, vidutinio ūgio brachikraninio bulgarų antropologinio tipo J. Basanavičius išskiria gana ryškų šviesiaplaukį, mėlynakį, aukštaūgį, dolichocefalinį komponentą ir laiko jį senųjų trakų reliktu. Knygoje duodama ne tik bulgarų, bet ir nacionalinių mažumų fizinė charakteristika — duomenys apie 97 čigonus (87♂ ir 10♀), 45 turkus, 114 rumunų (106♂ ir 8♀) ir 24 žydus.

Be etninės antropologijos faktų, darbe yra įdomių ir fiziologinės antropologijos elementų, kaip menarchės ir menopauzės vidutinės datos. Autorius užfiksavo socialinių-ekonominių sąlygų ryšį su lytiniu brendimu. Antai Lomo apskrities miestiečių vidutinis menarchės amžius buvo 12–13 m., o kaimiečių — net 14–15 metų. Menopauzė apskrityje prasidedavusi vidutiniškai 40–45 m., taigi moterų reprodukcinis laikotarpis buvęs palyginti trumpas. Kituose knygos skyriuose taip pat yra antropologijos dalykų, daugiausia taikomojo pobūdžio, tiesiogiai susijusių su medicina ir sanitarija. Antai skyriuje „Liaudies medicina ir medicininiai prietaisai“ aptariama mažų vaikų priežiūra, mityba, auklėjimas ir vystymasis, o skyrius „Gyventojų judėjimas“ skirtas bendrajai ir medicininei demografijai.

J. Basanavičiaus studijos vertę amžininkai pajuto iškart. Autobiografijoje²⁸ jis rašo taip: „Šitą rankraštį į švietimo ministerijos leidžiamą „Сборник за народни умотворения, наука и книжнина“ redakciją nusiuntus, redaktorius d-ras Iv. Šišmanovas, tuometinis vyriausias ministerijos inspektorius, vėliau ministeris, laišku iš lapkričio 5 d. 1890 m. man rašė, kad šitas mano „puikus veikalas“ esąs kaipo vienintelis bulgarų mokslo literatūroje ir pirmas savo pilnumu, mokslo žinių turtingumu ir išdėstymo sistematiškumu“. Sanitarinė darbo pusė veikiai susilaukė teigiama bulgarų spaudos įvertinimo²⁹, o antropologinę recenzavo E. Hovorka³⁰ ir pavadino autorių bulgarų antropologijos pradininku. Panašiai apie J. Basanavičių atsiliepė ir bulgarų antropologas S. Vatevas, davęs interviu A. Poškai³¹. J. Basanavičius nusiuntė studiją Ž. Denikeriui, kuris netrukus ją plačiai referavo ir citavo savo knygoje³². Apskritai dauguma antropologijos monografijų, pasirodžiusių XIX—XX a. sandūroje, apie bulgarus rašo pagal J. Basanavičių, nors kartais ir nenurodoma, iš kur imti duomenys. Pasaulinė Kolumbo komisija 1893 m. Čikagoje surengtoje parodoje, minint Amerikos atradimo 400 m. jubiliejų, etnografinėi-antropologinei ekspozicijai panaudojo J. Basanavičiaus atsiųstą medžiagą apie bulgarus³³.

Gerą J. Basanavičiaus, kaip antropologo specialisto, reputaciją rodo ir tai, kad 1896 m. Bulgarijos švietimo ministras kreipėsi į jį

ir prašė parengti rekomendacijas, pagal kurias būtų galima vie-ningai antropologiškai tirti gyventojus. J. Basanavičius parašė to-kią instrukciją („Инструкция за събиране антропометрически ма-териали във България“), tačiau atskiru leidiniu ji neišėjo³⁴. Lietu-vos TSR Mokslų Akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros instituto rankraštyne yra rankraštis, rašytas bulgariškai J. Basanavičiaus ranka, be datos ir su trūkumais³⁵. Jį reikėtų laikyti minėtų instruk-cijų juodraščiu. Instrukcija parašyta metodiškai ir planingai: pir-miausia duodamas antropologijos apibrėžimas, skirstymas, kranio-metrijos apibūdinimas, antropometrijos technika, aprašomas instru-mentarijus, nurodomos jį gaminančios firmos, o paskui išdėstoma 65 antropometrinių požymių nustatymo metodika. Gavusi instruk-ciją, švietimo ministerija suabejojo, ar būtina registruoti visus šiuos požymius masiškai antropologiškai tiriant. J. Basanavičius paaiški-no³⁶, jog nuodugniai ištirti gyventojus — antropologijos idealas, bet iš bėdos galima verstis ir perpus mažesniu požymių skaičiumi. Ta-čiau kartu pageidavo, kad „lenteles“, kaip tada buvo įprasta vadinti antropologines instrukcijas, būtų spausdinamos tokios, kokios pa-rašytos, nes tyrinėtojams ir mėgėjams pravartu žinoti plačiąją pro-gramą. Instrukcija buvo labai reikalinga atsirandančiai bulgarų antropologijai, pagal ją buvo imti tirti kareiviai ir mokiniai, ja naudojosi pirmieji bulgarų antropologai S. Vatevas, K. Drumčilov-as ir kt.³⁷

Gyvendamas Bulgarijoje, J. Basanavičius rinko ir kraniloginę medžiagą. Pasak amžininkų³⁸, jis matavęs senųjų trakų kaukoles, tačiau to darbo pėdsakų aptikti nepavyko. Tiesa, yra išlikęs Sofijos Tautos muziejaus laiškas³⁹, kuriame dėkojama jam už padovanotą kaukolių kolekciją „Crania christianorum Varnensium“. Tad jei J. Basanavičius kaukolių pats ir netyrė, tai tikrai jas rinko ir kartu padėjo bulgarų kraniloginių kolekcijų pamatus. Jis buvo užsimojęs atlikti platesnius antropologinius tyrimus Bulgarijoje: 1904 m. ga-vęs kvietimą į slavistų kongresą Petrapilyje, rengėsi skaityti pranešimą apie pietų slavų antropologiją, bet dėl pašlijusios sveikatos ir rūpesčių, susijusių su grįžimu į tėvynę, jo nebaigė ir į kongresą nenuvyko⁴⁰. Galimas daiktas, mums dar nežinomos J. Basanavičiaus antropologinės veiklos pėdsakus slepia gausūs jo rankraščiai, pa-tekę į Sofijos Tautos biblioteką.

J. Basanavičiaus nuopelnai bulgarų antropologijai ir apskritai mokslui bei kultūrai būtų nenuodugniai atskleisti, jei pamirštume jo kaip organizatoriaus veiklą. Būdamas archeologijos, etnografijos, epigrafikos ir antropologijos entuziastas ir matydamas, kaip neprižiūrimos nyksta, žūsta Bulgarijos senienos, jis visaip akino vie-tos ir centrinę valdžią susirūpinti jų apsauga. 1902 m. siūlė įsteigti Varnos miesto muziejų, kuriame, be kita ko, būtų kaupiama ir ant-ropologinė medžiaga, sudarė muziejaus įstatų projektą. Varnos sa-ivaldybė pavedė jam organizuoti tą muziejų⁴¹. Pasak buvusio So-fijos Archeologijos muziejaus direktoriaus R. Popovo⁴², J. Basana-vičius nemažai prisidėjo ir prie šio muziejaus įkūrimo.

Už nuopelnus jaunai bulgarų kultūrai J. Basanavičių tas kraštas

gražiai pagerbė — išrinko daugelio medicinos praktikos, mokslo, kultūros ir visuomenės draugijų nariu⁴³, apdovanojo Tautos ordinu už pilietinius nuopelnus⁴⁴. Tačiau didžiausias įvertinimas yra žmonių pagarba, kurią tokiais žodžiais apibendrina viena jo amžininkė⁴⁵: „Dr. J. Basanavičius buvo didžiausias svetimšalis, kurį kada nors bulgarų žemė penėjo“.

J. Basanavičiaus nuopelnai lietuvių antropologijai sunkiau apčiuopiami, bet ne mažiau svarūs, ypač turint galvoje jo gyventą laiką, kai mūsų antropologija, užsimezgusi viena pirmųjų Rytų Europoje ir suklestėjusi senajame Vilniaus universitete, dėl nepalankių nacionalinės ir kultūrinės spaudos sąlygų tiesiog merdėte merdėjo⁴⁶. Ne vienas antropologijos elementas yra pasimetęs jo tautytyros darbuose. Tirti savo žmonių fizinį tipą J. Basanavičiui atrodė taip pat būtina, kaip rinkti jų dainas, pasakas, padavimus, istorijos ir archeologijos faktus, etnografinės medžiagą. Tokiu bendru kvietimu 1883 m. jis palydėjo į pasaulį pirmąjį „Aušros“ numerį⁴⁷, su jau konkretesne antropologinių tyrimų programa 1907 m. atidarė Lietuvių mokslo draugiją, kurios nuopelnus mūsų mokslui apskritai ir antropologijai skyrium deramai įvertinti sunku. Štai ta programa: „Draugijos tad tikslas — plačioje prasmėje imant — tardymas lietuvių, kaipo žmonių ir kaipo atskiros tautos, ir jos įvairių fiziškų ir k. ypatybių [...] Antropologiškasis lietuvių tipas dar mums gerai nežinomas. Kuomet, anot vokiečių antropologų Virchovo, Lisauerio ir k., lietuviai esą iš didesnės dalies vidutkaušiai (mesocephaloi) su dideliu pailgakaušių (dolichokephalių) procentu, kiti, kaip tūli lenkų mokslinčiai, mano, lietuviai esą trumpakaušiai (brachykephaloi). Šią nesantarmę vieni su kitais tardymų apie lietuvių galvos formą galės išaiškinti tik patys lietuviai. Toliau, anot d-ro Veinbergo tardymo, lietuviai turintys didesnes ir svaresnes smegenis už lenkus, gudus, igaunius ir k., ir šitos įdėmios lietuvių kūno ypatybės liekti patiems Lietuvos mokslo vyrams išaiškinti“⁴⁸. Neatsitiktinai, numatydamas ateityr antropologinius tyrimus, remdamasis ir Vienos antropologų draugijos statutu, jis sudarė Lietuvių mokslo draugijos įstatus. Ir iš tikrųjų draugija planavo 1909 m. organizuoti kursus, kurių tikslas turėjo būti parengti mūsų inteligentiją dirbti antropologijos, etnografinės ir archeologijos srityse.

Tiek J. Basanavičiaus paakinimai, tiek jo paties geras praktinis pavyzdys — darbas iš bulgarų antropologijos — veikė jaunos mūsų inteligentus, ypač biologus ir medikus. Antai P. Višinskis, dar 1898 m. parašęs konkursinį darbą iš žemaičių antropologijos, ketino toliau tyrinėti ir tuo reikalu tarėsi su J. Basanavičium⁴⁹. D. Bukantas darbo „Iš Ežerėnų apylinkės lietuvių antropologijos“ autorius, buvo susipažinęs su J. Basanavičiaus bulgariška studija⁵⁰. D. Bukanto paprašytas, J. Basanavičius jo darbą perskaitė visuotiniame Lietuvių mokslo draugijos susirinkime 1909 m., o po metų išspausdino draugijos leidžiamoje „Lietuvių tautoje“⁵¹. Lietuvių mokslo draugijos narys P. Avižonis, rašydamas disertaciją „Kauno gubernijos Šiaulių apskrities Gruzdzlių ir Lygumų valsčių lietuvių valstiečių akių ligos ir aklumas“, 1911 m. susirašinėjo su draugija

ir prašė leisti ištirti kaukolių kolekciją, nes jis daręs ir cefalometrinius tyrimus, o kaukolių matmenys jam buvę reikalingi palyginimams⁵². P. Avižonis aiškiai buvo gerai išstudijavęs J. Basanavičiaus bulgarišką studiją, pasimokęs iš jos, nes disertacijos planas labai primena J. Basanavičiaus naudotąjį. Antai skyriuje „Bendros statistinės žinios“ P. Avižonis nagrinėja Kauno gubernijos geografiją, klimata, fauną ir florą, ekonomikos būklę, kai kuriuos etnografijos dalykus, aptaria tirtų valsčių žmonių antropologinį tipą, pateikia 5606 asmenų cefalometrijos duomenis. Taigi asmeniškai J. Basanavičiaus Bulgarijoje atlikto darbo pavyzdys, per spaudą ir Lietuvių mokslo draugiją jo varoma antropologinių tyrinėjimų propaganda buvo tas „spiritus movens“, kurio veikiami jauni mokslus baigę inteligentai nacionalinio atgimimo laikotarpiu ėmė pildyti apytuštį savo krašto žmonių antropologijos aruodą, iki tol labai kukliai gausinamą daugiausia kaimyninių kraštų mokslininkų⁵³.

J. Basanavičiaus organizacinė veikla nesibaigė Lietuvių mokslo draugija ir jos renginiais. Tarybų Lietuvos švietimo liaudies komisaras V. Biržiška 1919 m. sausio 28 d. pakvietė J. Basanavičių eiti naujai organizuojamo Istorijos, archeologijos ir etnografijos muziejaus direktoriaus pareigas, kurių jis aktyviai ėmėsi, rūpinosi gauti patalpas⁵⁴, apžiūrėjo Vilniaus archyvus, dėjo pastangų juos apsaugoti, sudarė muziejaus įstatų projektą⁵⁵. Permainingaisiais 1920 m. J. Basanavičius rūpinosi, kad būtų išsaugotos Vilniaus senienos ir kultūrinės vertybės⁵⁶, bet okupacija sutrukdė tą darbą, smarkiai suvaržė lietuvių kultūros veiklą.

Būtume neteisūs, sakydami, kad, gyvendamas Lietuvoje, J. Basanavičius vien propagavo antropologiją ir dirbo organizacinį darbą. Atliekamu nuo kitų darbų ir rūpesčių laiku jis kasinėjo, ypač 1909–1910 m., Sūduvos ir Aukštaitijos kapinytus, rinko kaukoles, kurios sudarė Lietuvių mokslo draugijos muziejaus Antropologijos skyriaus pagrindą. Iki mūsų dienų išliko XV–XVIII a. kaukolių rinkinys iš Puziniškio ir Pakalniškių (Panevėžio raj.), Seimyniškių ir Taurakalnio (Anykščių raj.), Teleičių ir Karkazų (Kauno raj.), Gražiškių ir Kumečių (Vilkaviškio raj.), Plaučiškių (Pakruojo raj.) ir Raginėnų (Radviliškio raj.). Važinėdamas po Lietuvą ir gydydamas į jį besikreipiančius žmones, J. Basanavičius pamažu kaupė cefalometrines medžiagas. Išliko jo daryti Bartninkų apylinkių (Vilkaviškio raj.) žmonių individualūs galvos matmenys. Kiti darbai ir gyvenamojo meto aktualijos sutrukdė J. Basanavičiui ištirti surinktas kaukoles, cefalometrijos medžiaga liko rankraštyje. Pagerbdami jo nuveiktą darbą, išmatavome kaukolių kolekciją, labai nukentėjusią nuo karų ir nuolatinių kraustymų, apdorojome Bartninkų apylinkių žmonių cefalometrines medžiagas, ir visa tai paskelbėme atskiru darbu⁵⁷. Sis J. Basanavičiaus antropologinis palikimas turi išliekamosios vertės šiuolaikinei mūsų antropologijai, padeda spręsti kai kuriuos jos klausimus.

J. Basanavičiaus rašiniai antropologijos tematika negausūs. Tai pavieniai straipsniai⁵⁸, recenzijos⁵⁹, rankraščiai ar jų fragmentai⁶⁰.

Vis dėlto iš jų šiaip taip galima susidaryti vaizdą apie jo požiūrį į svarbiausius antropologijos klausimus.

Žmogaus kilmės problemos specialiai jis netyrė, tačiau yra išlikęs po 1907 m. rašyto straipsnio rankraštis ir, atrodo, jam surinkta medžiaga⁶¹, iš kurių aiškėja, kad gyvosios gamtos evoliucijos ir antropogenezės klausimu J. Basanavičius laikėsi materialistinių pozicijų. „Tik tada, kada mūsų planetos paviršius priderančiai persimainė ir ataušo, atsiradimui pirmųjų gyvūnų buvo tinkamos sąlygos, ir tuomet pasirodė ant žemės pirmieji jos gyventojai — protistai [...], iš kurių vėliau iš vienos pusės augmens, iš kitos tikrieji gyvūnai išsivyniojo per tūkstančius metų, pradedant nuo žemiausios ir baigiant aukščiausia jų kūnų organizacija“⁶². Darvinistinį požiūrį į žmogaus kilmę rodo toks J. Basanavičiaus pasisakymas: „Antruoju periodu žmonijos kultūroje yra skaitomas tasai laiko skyrius, kada žmogus, evoliucijos keliu eidamas, kovoje už būvį surado sau įrankių pasigaminimui jau ir metalus, kurių pirmiau nepažinta“⁶³. Rengdamas šį rašinį, jis padarė daug išrašų iš tuometinės literatūros apie iškastinius žmones: Homo heidelbergensis, Homo mousteriensis hauseri ir kt.⁶⁴ Apskritai straipsnis siejasi su kitų XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios gamtos mokslo populiarintojų — J. Adomaičio-Šerno, P. Mikolainio, J. Šliūpo ir kt.— rašiniais⁶⁵, tik jame profesionaliau naudojamosi antropologijos faktais, moksliskiau išreikšta gamtos evoliucijos ir antropogenezės materialistinė samprata.

Bendrųjų rasogenezės ir etnogenezės reikalų J. Basanavičius nelietė. Jam tai ir nerūpėjo, nes lietuvių somatologija ir kranilogija dar nebuvo išėjusi iš medžiagos kaupimo stadijos, ir teoriniai apibendrinimai būtų buvę aiškiai per ankstyvi. J. Basanavičius stengėsi kompiliuoti išbarstytas įvairių autorių žinias ir sukurti bendrą mūsų krašto žmonių fizinio tipo vaizdą. Tai jis darė keliuose rankraščiuose⁶⁶, ypač didesnio straipsnio apmatuose⁶⁷, kur duota išsami lietuvių ir apskritai baltų fizinė charakteristika. Tačiau lietuvių tipas J. Basanavičiui išėjo labai abstraktus, tradiciškas, paremtas ne tiek objektyviais tyrimais, kiek subjektyvia pavienių stebėtojų nuomone: aukštaūgiai, šviesiaplaukiai, mėlynakiai, pailgagalviai. Jis ypač pabrėžia senovės lietuvių dolichokraniją, manydamas, kad ji esminis, skiriantis nuo kaimynų ženklas. J. Basanavičių, matyt, neramino tai, jog XIX—XX a. Lietuvos gyventojams, pasak įvairių autorių, buvo būdinga brachicefalija. Natūralu, kad tai turėjo kelti jam teorinių keblumų, nes tada brachikranizacijos ir brachicefalizacijos reiškinyms nebuvo taip išnagrinėtas kaip mūsų laikais. Dolichokranijos jis ieškojo ir senuosiuose trakuose, galbūt norėdamas pagrįsti savo sukurtą lietuvių kilmės iš trakų ir frygų hipotezę, nors, tiesą pasakius, antropologinių argumentų savo hipotezei jis beveik nenaudojo, matyt, jautė, jog pagal tuometinę mūsų žmonių tyrinėjimų padėtį tie argumentai būtų pernelyg silpni. Vis dėlto jo užrašuose jaučiamas šališkas požiūris į antropologinius faktus: pabrėžiami jo hipotezei naudingi dalykai ir neretai apeinami prieštaraujantys jai. Antropologiniai rašiniai neišvengė ir autoriui būdingo romantizmo, nuspalvinusio daugumą jo istorinių veikalų: savo

tautiečius jis norėjo matyti ne prastesnio fizinio sudėjimo negu kaimynus — sveikus, gražius, stipriai suręstus. Nuo tokio romantizmo jau tik vienas žingsnis iki atvirai politinių samprotavimų, kokių J. Basanavičius yra pareiškęs straipsnyje apie smegenų svorį⁶⁸.

J. Basanavičius antropologiją suprato ne siaurai, kaip izoliuotą žmogaus fizinių ypatybių žinyną, o plačiau, kaip dinaminę sistemą, glaudžiai susijusią su gretimais mokslais, ypač nagrinėjančiais įvairias žmogaus ir jo aplinkos puses. Kaip gydytojui jam artimiausios ir prieinamiausios buvo sanitarija ir demografija. Todėl nemaža žinių iš šių su antropologija daug sąlyčio taškų turinčių disciplinų pabarstyta jo istoriniuose rašiniuose. Antai dideliame straipsnyje „Iš Sudavijos istorijos“⁶⁹ surinktas pluoštas duomenų apie XIX a. antrojo ketvirčio Vištyčio gyventojų skaičių, natūralų judėjimą. Tinkamai apdorota ši medžiaga būtų naudinga mūsų istorinei demografijai.

Apibendrinami galime pasakyti, kad J. Basanavičių domėtis savo krašto žmonių antropologija skatino patriotinės aspiracijos, romantinė Lietuvos istorijos literatūra. Šį nusistatymą stiprino ir pirmąsias konkrečias antropologinių tyrimų pamokas davė antropologijai palanki jo studijų meto Maskvos universiteto akademinė aplinka, specialias profesines žinias turtino kontaktai su žymiaisiais XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios antropologais bei antropologinėmis draugijomis, taip pat pavydėtinai aktyvi saviruoša. Jo, kaip antropologo, veikloje išsiskiria du barai — bulgariškas ir lietuviškas. J. Basanavičius paliko ryškų pėdsaką bulgarų antropologijoje — padėjo somatologijos, kraniologijos ir tyrimų metodikos pagrindus, daug nusipelnė organizuodamas Bulgarijos senienų apsaugos ir tautotyros darbą, todėl pagrįstai laikomas bulgarų antropologijos pradininku. Lietuviškame veiklos bare J. Basanavičius pasireiškė kaip savo krašto žmonių antropologinių tyrimų skatintojas ir įkvėpėjas, vienaip ar kitaip daręs įtakos jauniems į mokslus prasimušusiems mūsų inteligentams, akinęs juos antropologiniams darbams kaip krašto senienų apsaugos ir tyrinėjimų organizatorius, lietuvių etninės antropologijos žinių populiarintojas, kaip tyrinėtojas, palikęs kraniologinį rinkinį ir kitos mūsų antropologijai išliekamąją vertę turinčios medžiagos. J. Basanavičių reikia laikyti viena svarbiausių figūrų, stovėjusių prie šiuolaikinės lietuvių antropologijos lopšio.

¹ Nezabitauskis A. Basanavičius. K., 1938; Poška A. Dr. Jonas Basanavičius Bulgarijoje: Bulgarų atsiminimuose, dokumentuose ir fotografijose, surinktose Bulgarijoje 1936 metų vasarą // Darbai ir dienos. 1940. Nr. 11. P. 49.

² Nagevičius V. D-ras Jonas Basanavičius kaip gydytojas // Medicina. 1926. Nr. 10. P. 498—506.

³ Sauka L. J. Basanavičius — lietuvių tautosakininkas // Basanavičius J. Rinktiniai raštai. V., 1970. P. 869—882; Jurginis J. Jonas Basanavičius — rašytojas ir publicistas // Jurginis J. Istorija ir poezija. V., 1969. P. 255—277.

⁴ Jurginis J. Jono Basanavičiaus kultūrinis palikimas // Basanavičius J. Rinktiniai raštai. V., 1970. P. I—XXIV; Vingėla E. D-ras J. Basanavičius // Kultūra. 1926. T. 4, Nr. 11. P. 433—436; Piročkinas A. Jono

Basanavičiaus vieta XIX a. pabaigos—XX a. pradžios lietuvių visuomenės gyvenime // „Aušra“ ir lietuvių visuomeninis judėjimas XIX a. pabaigoje. V., 1988. P. 148—162.

⁵ Basanavičius J. Iš autobiografijos // Basanavičius J. Rinkiniai raštai. V., 1970. P. 10—11.

⁶ Jurginis J. Min. veik. P. 11—111.

⁷ Vaižgantas. Raštai. K., 1929. T. 12. P. 30—38.

⁸ Jurginis J. Min. veik. P. 111.

⁹ Залкинд Н. Г. Московская школа антропологов в развитии отечественной науки о человеке. М., 1974. С. 41.

¹⁰ История Московского университета. М., 1955. Т. 1.

¹¹ Залкинд Н. Г. Указ. соч. С. 45.

¹² Журнал министерства народного просвещения. 1876. Ч. 186. Июль. С. 1—29 (Современная летопись).

¹³ Российский Д. М. 200 лет медицинского факультета Московского государственного университета. М., 1955.

¹⁴ Nezabitauskis A. Min. veik. P. 99.

¹⁵ Залкинд Н. Г. Указ. соч. С. 52.

¹⁶ Ten pat. P. 42—56.

¹⁷ Ten pat. P. 54—55.

¹⁸ Basanavičius J. Apie pirminių žmonių gyvenimą. Archeologinė medžiaga // LKLI. F 2—71; Basanavičius J. Archeologinė medžiaga (3 sąsiuviniai) // LKLI. F 2—78; Basanavičius J. Archeologinė medžiaga apie Prūsijos gyventojus ir jų kultūrą (2 sąsiuviniai) // LKLI. F. 2—82; Basanavičius J. Archeologinės ir antropologinės ištraukos apie lietuvius ir jų gyvenamąsias vietas iš vokiškų ir kitų šaltinių // LKLI. F 2—83; Basanavičius J. Proistorės ir etnografijos užrašai // LKLI. F. 2—158.

¹⁹ Vaižgantas. Min. veik. P. 21—24.

²⁰ Basanavičius J. Isz musu praėigos. II. Žinės apie pirmus Lietuvos gyventojus // Auszra. 1885. Nr. 4—5. P. 105—111; Nr. 7—8. P. 179—184.

²¹ Basanavičius [J.] Prie veikalo „The races of Europe“ // Vienybė lietuvininkų. 1898. T. 13, Nr. 33. P. 393—394.

²² Denikerio Z. laiškai J. Basanavičiui // LKLI. F. 2—803.

²³ Basanavičius J. Vienos antropologų draugijos tikrojo nario bilietai // LKLI. F 2—2096; F 2—1595; Basanavičius J. Vokiečių antropologijos, etnografijos ir priešistorijos draugijos nario bilietas // LKLI. F 2—1595; Vienos antropologų draugijos korespondencija su J. Basanavičiui // LKLI. F 2—698.

²⁴ Nezabitauskis A. Min. veik. P. 302.

²⁵ Бассановичъ И. Материали за санитарната етнография на България. I. Ломският окръгъ (1880—1889) // Сборник на народна умотворения, наука и книжнина, издаванъ от Министерството на Народното Просвъщение. София, 1891. Кн. 5. С. 3—186.

²⁶ Basanavičius J. Min. veik. P. 37.

²⁷ VI Tarptautinio higienos ir demografijos kongreso (Viena, 1887) J. Basanavičiaus dalyvio pažymėjimas // LKLI. F 2—1989; VI Tarptautinio higienos ir demografijos kongreso (Viena, 1887) E. Basanavičiaus įėjimo bilietai // LKLI. F 2—1959.

²⁸ Basanavičius J. Min. veik. P. 37.

²⁹ Nezabitauskis A. Min. veik. P. 198.

³⁰ Novorka E. / Rec. kn.: Bassanovič. Materialen zur Sanitatsethnographie Bulgariens. Lomer Kreis (Bulgarisch). Sofia, 1891 // Centralblatt für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte [Breslau], 1897. 2, 1. S. 36—37.

³¹ Poška A. Min. veik. P. 57.

³² Denikerio Z. laiškai J. Basanavičiui // LKLI. F 2—803; Deniker J. Les races de l'Europe. I. L'indice céphalique en Europe. P., 1899.

³³ Pasaulinės Kolumbo komisijos direktoriaus laiškas J. Basanavičiui // 1893. LKLI. F 2—2112.

³⁴ Bulgarijos Svetimo ministerijos laiškas J. Basanavičiui // LKLI. F 2—1218; Kirilo ir Metodijaus bibliotekos (Sofija) laiškas šio straipsnio autoriui // Asmeninis archyvas.

³⁵ Basanavičius J. Antropologinė medžiaga // LKLI. F 2—521.

- ³⁶ J. Basanavičiaus atsakymas į Svetimo ministerijos raštą // LKLI. F. 2—1849.
- ³⁷ Nezabitauskis A. Min. veik. P. 205; Poška A. Min. veik. P. 6.
- ³⁸ Poška A. Min. veik. P. 6.
- ³⁹ Tautos muziejaus (Sofija) laiškas J. Basanavičiui. 1905 // LKLI. F. 2—1227.
- ⁴⁰ J. Basanavičiaus laiškas J. Zauerveinui. 1904 m. // Basanavičius J. Rinktiniai raštai. V., 1970. P. 806; J. Basanavičiaus laiškas K. Būgai. 1904 m. // Basanavičius J. Rinktiniai raštai. P. 803.
- ⁴¹ Мирски Хр. Кр. Миналото на Варна и управницитъ ѝ третото кметване на Руси Матеевъ // Варненски общински вестникъ. 1932. № 35. С. 287—288.
- ⁴² Poška A. Min. veik. P. 55.
- ⁴³ Nezabitauskis A. Min. veik. P. 211.
- ⁴⁴ Ordino įteikimo J. Basanavičiui raštas. 1892 // LKLI. F 2—1994.
- ⁴⁵ Poška A. Min. veik. P. 7.
- ⁴⁶ Pavilionis S., Cesnys G. Lietuvos antropologijos istorijos bruožai // Medicina. 1970. T. 12. P. 5—26.
- ⁴⁷ [Basanavičius J.] Priekalba // Basanavičius J. Rinktiniai raštai. P. 695—699.
- ⁴⁸ [Basanavičius J.] Prie Lietuvių mokslo draugijos įsteigimo // Vilniaus žinios. 1907. Nr. 7.
- ⁴⁹ Cesnys G. Povilas Višinskis — antropologas // Mokslas ir gyvenimas. 1975. Nr. 6. P. 17—19; J. Basanavičiaus laiškas P. Višinskiui. 1903 m. // Basanavičius J. Rinktiniai raštai. P. 780.
- ⁵⁰ D. Bukanto laiškas J. Basanavičiui. 1909 // LKLI. F 22—603.
- ⁵¹ Lietuvių mokslo draugijos protokolų knyga. 1908—1909. Protokolas Nr. 29 // LKLI. F 22—2; Bukantas D. Iš Ežerėnų apylinkės lietuvių antropologijos // Lietuvių tauta. 1910. Kn. 1, Nr. 4. P. 453—463.
- ⁵² Авижонис П. И. Болезни глаз и слепота среди крестьян-литовцев Груздевской и Лигумской волостей Шавельского уезда Ковенской губернии. Диссертация на степень доктора медицины. Юрьев, 1914. 303 с.; Lietuvių mokslo draugijos protokolų knyga. 1910—1911. Protokolas Nr. 5(83) // LKLI. F. 22—3.
- ⁵³ Pavilionis S., Cesnys G. Min. veik.
- ⁵⁴ V. Biržiškos raštas J. Basanavičiui. 1919 // LKLI. F 2—746; Liudijimas, kad J. Basanavičius dirba Liaudies švietimo komisariate ir yra Istorijos-etnografijos muziejaus direktorius. 1919 // LKLI. F 2—1921; Liaudies švietimo komisariato raštas Nr. 482. 1919 m. // LKLI. F 22—269.
- ⁵⁵ Liaudies švietimo komisariato pažymėjimas, išduotas J. Basanavičiui. 1919 m. // LKLI. F 2—1919; Basanavičius J. Istorijos-etnografijos muziejaus Vilniuje įstatai (projektas). 1919 // LKLI. F. 22—605.
- ⁵⁶ Lietuvos Svetimo ministerijos Valstybės archeologinės komisijos raštas Nr. 110 J. Basanavičiui. 1920 m. // LKLI. F 22—506.
- ⁵⁷ Cesnys G. Jono Basanavičiaus antropologinis palikimas (analizė ir interpretacija) // Medicina. V., 1985. T. 24. P. 156—173.
- ⁵⁸ Basanavičius J. Iz musu praeigos. II. Žinės apie pirmus Lietuvos gyventojus // Auszra. 1885. Nr. 4—5. P. 105—111; Nr. 7—8. P. 179—184; Basanavičius J. Dar kartą apie „Getvingius“ // Varpas. 1898. Nr. 4. P. 70; Birsztonas J. [J. Basanavičius]. Ką sveria Lietuvių ir Maskolių smegenes // Vienybė lietuvninkų. 1900. T. 15, Nr. 17. P. 200.
- ⁵⁹ Žr. 21 išnašą.
- ⁶⁰ Basanavičius J. Antropologijos medžiaga // LKLI. F 2—70; Basanavičius J. Iš Sudavijos istorijos (4 sąsiuviniai). 1915 // LKLI. F 2—247; Basanavičius J. Straipsnis apie žmonijos gyvenimą ant žemės ir jos kultūrą // LKLI. F 2—104; Basanavičius J. Žmonių atsiradimas ant žemės ir kultūros pradžia Lietuvoje (Archeologiniai duomenys) // LKLI. F. 2—112; žr. taip pat 18 išnašą.
- ⁶¹ Žr. 60 išnašą, rankraščius F 2—104 ir F 2—112.
- ⁶² Basanavičius J. Straipsnis apie žmonijos gyvenimą ant žemės ir jos kultūrą // LKLI. F 2—104.
- ⁶³ Ten pat.

- ⁶⁴ Žr. 60 išnaša, rankraštį F 2—112.
⁶⁵ Česnys G., Pavilionis S. Lietuvos antropologijos bibliografija (1470—1970). V., 1974; žr. taip pat 46 išnaša.
⁶⁶ Žr. 18 išnaša, rankraščius F 2—78 ir F 2—82.
⁶⁷ Žr. 60 išnaša, rankraštį F 2—70.
⁶⁸ Žr. 58 išnaša.
⁶⁹ Žr. 60 išnaša, rankraštį F 2—247.

ИОНАС БАСАНАВИЧЮС — АНТРОПОЛОГ

Г. ЧЕСНИС

Резюме

Известный врач и общественный деятель Й. Басанавичюс оставил заметный след и в истории литовской антропологии. Антропологическую деятельность его стимулировали патриотические настроения и оживленный интерес к этой науке в Московском университете, который он кончил в 1879 г. Профессиональную подготовку Й. Басанавичюс получил на медицинском факультете, посещая общебиологические лекции, а также благодаря усердной самоподготовки и контактам с известными зарубежными антропологами своего времени.

Активная научная деятельность Й. Басанавичюса началась в эмиграции в Болгарии, где в 1891 г. были опубликованы «Материалы санитарной этнографии Болгарии», в которых он охарактеризовал антропологический тип населения в окрестностях Лома, а также представил некоторые данные медицинской антропологии. Современники положительно оценили эту работу, долгое время она была единственным источником сведений по антропологии болгар. Кроме того, Й. Басанавичюс подготовил инструкцию по антропологическим исследованиям, участвовал в собирании и измерении древних фракийских черепов, был инициатором создания городского музея в Варне, в котором намечался и антропологический отдел. Поэтому Й. Басанавичюс по праву считается основателем болгарской антропологии.

Заслуга Й. Басанавичюса в развитии литовской антропологии в первую очередь в том, что он пропагандировал необходимость таких исследований, поощрял молодых литовских интеллигентов (П. Вишинскиса, Д. Букантаса, П. Авижониса) заниматься ими, основал Литовское научное общество, программа которого предусматривала антропологические исследования литовцев, был одним из организаторов Историко-этнографического музея в Вильнюсе. Сведения антропологического характера разбросаны по многочисленным этнологическим его работам, рецензиям, рукописным статьям. В 1909—1910 гг. он вел раскопки в Занеманье и Аукштайтии, краниологические материалы которых сохранились до наших дней, собирал кефалометрические данные в окрестностях Бартнинкай (Вилкавишкский р-н). Поэтому Й. Басанавичюса можно считать одним из основоположников современной литовской антропологии.

Хотя антропогенезом Й. Басанавичюс специально не занимался, но судя по его печатному и рукописному наследию для него характерен материалистический взгляд на эволюцию природы и человека. Данные этнической антропологии он использовал довольно односторонне, в той мере, насколько они были пригодны для его этногенетической теории. Поэтому расовый тип литовцев в работах Й. Басанавичюса получился весьма романтизированным и далеким от действительности.

Įteikta 1988 m. kovo mėn.

Trumpai apie autorių

Česnys Gintautas (g. 1940), med. m. kand., biol. m. dr., prof., VVU Medicinos fakulteto anatomijos, histologijos ir antropologijos katedros vedėjas (nuo 1988). Tyrinėjimų kryptis — senųjų Lietuvos gyventojų antropologija: kraniologija, osteologija, paleodemografija, populiacinė genetika.